

СТАНОВИЩЕ

**от доц. Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева,
СУ Св. Климент Охридски**

**на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор”
в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки”,
професионално направление 3. 2. Психология,
докторска програма „Педагогическа и възрастова психология”**

Автор: Ирина Викторовна Емельянова

**Тема: ОТНОШЕНИЕТО КЪМ ЛЪЖАТА ПРИ ДЕВЕТ-ДЕСЕТГОДИШНИТЕ
ДЕЦА С РАЗЛИЧНО РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛЕН ИНТЕЛЕКТ**

Научен ръководител: Доц. д-р Кирилка Тагарева

1. **Общо представяне на процедурата** Със заповед на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски” съм определена за член на Научното жури по защита на дисертационен труд на тема „Отношението към лъжата при девет-десетгодишните деца с различно равнище на социален интелект” за придобиване на образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки”, професионално направление 3. 2. Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология”.

Автор на дисертацията е Ирина Викторовна Емельянова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Психология” с научен ръководител доц. д-р Кирилка Тагарева.

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва всички предвидени документи.

2. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата на дисертационното изследване е актуална и в научно-изследователски, и в приложен план. Авторът Ирина Емельянова описва въпросите, които не са намерили ясен отговор до момента, а именно за връзката на морално-нравственото развитие и нивото на социална интелигентност, а в

практически план изтъква приоритетно поставения въпрос за нравственото и социалното развитие на децата в Русия. Това прави темата актуална и обуславя необходимостта от изследвания, насочени към разширяване на класическата парадигма и отчитане на национално специфичното в съвременните условия. Проведеното изследване и изводите от него имат изследователска и приложна стойност и отварят интересни възможности за разширяване в бъдеща работа.

3. Познаване на проблема

За доброто познаване на изследваната проблематика свидетелства съдържателния начин на представяне на изучаваните въпроси. Докторантът прави сравнителна съпоставка на подходите към изучаването на социалния интелект и морално-нравственото развитие, систематизира ги и ги обобщава, завършвайки с изводи, които поставя в основата на теоретичния модел на изследването си. Разгледани са както класическите концепции, така и съвременни изследвания. Ирина Емельянова ги групира в категориите, свързани с когнитивно-познавателния аспект, мотивационните конфликти и емоционалните преживявания на децата като фактори, обвързани с лъжите в детска възраст и динамиката в разпознаването на разликите и мотивите в зависимост от насочеността към обслужване на лични интереси и социални взаимоотношения. Разграничава спецификата на детските лъжи във възрастов план поради смесването на действителност и фантазия и ги проследява през разпознаването и диференцирането на мотивите, развиване на способността за идентифициране и класифициране спрямо социалната ситуативност и интенционалните аспекти. Тя подчертава липсата на еднозначна методология и класификация и недостатъчно изучената връзка с измеренията на социалния интелект.

Очертана е спецификата на психосоциално развитие в начална училищна възраст и разбирането за социалния интелект. Много илюстративна е табл. 1 от дисертационния труд с изведена сравнителна характеристика на основните концепции и теории, които проучват лъжата в детска възраст. Направен е обзор на общите мотиви за използване на лъжа и са проследени различните ѝ разновидности, като лъжата се разглежда във връзка с интелектуалното и личностното развитие на детето.

4. Методика на изследването

Емпиричното изследване е извършено с използване на четири метода. Дизайнът на изследването е смесен количествено-качествен, което осигурява богатство на резултатите. Самите методи са адекватно подбрани и отговарят на поставената цел.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите в него

Дисертационният труд е структуриран в класическите три глави, увод, заключение и приложения. Главите са относително равномерни с превес на главата с резултати, което е напълно допустимо. Основният текст е 196 страници, използвани са 148 източника, 28 на чужд език и 120 на руски. Резултатите са илюстрирани в 58 таблици и 46 фигури, които създават ясна представа на читателя. Потвърдена е очакваната връзка на нивото на социално развитие и мотивите, които се свързват с използването на лъжа – избягване на неловки ситуации, а не избягване на наказание. Обектът и предметът на изследване са коректно формулирани. Резултатите са изчерпателно изложени и обсъдени, обобщени в изводи и с посочена научна и практическа приложимост.

Приносите не са детайлизирани от докторанта, обобщени са в две категории – научни и приложни - което напълно приемам. Бих посочила като приносен момент съпоставянето и опитът за проследяване на валидността на възрастовата периодизация по Пиаже и проверката в руски контекст, с изследване в две възрастови групи, както и проследяване на връзката между нравствено-моралните съждения, свързани с различните категории лъжа, измама и социалната или лична мотивация във връзка с равнището на социално развитие. Това отваря възможности за следващи изследвания. В приложен план получените резултати са значими и за родителите, и за педагогическите специалисти и могат да залегнат в образователния и възпитателния процес.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

Ирина Емельянова има пет публикации, две самостоятелни и три в съавторство. Дисертационният труд показва, че докторантката има задълбочени познания по темата на дисертацията, може да планира и проведе изследване да изпълни самостоятелно поставените задачи.

7. Автореферат

Авторефератът обхваща 48 страници и представя основното съдържание на дисертационния труд.

8. Критични бележки и препоръки

Имам и някои критични бележки към дисертационния труд. Първата е свързана с групата изследвани ученици и въпроса защо при положение, че изследването е проведено при 7-8 и 9-10 годишни деца това не е отразено в заглавието.

Също така не става ясен начинът на формиране на извадката и се създава объркване при неясното отразяване на двата етапа на изследването без посочване на броя участници на всеки един от тях.

По-сериозна забележка имам по отношение на позоваванията в текста. Никъде при авторите не е посочвана година на трудовете, а на места в стил на някои изисквания към публикациите са посочени цифри в квадратни скоби. В списъка с представени публикации също няма посочени страници.

Не е описано как се извършва нормираното отнасяне към различните нива на социален интелект, което е залегнало в една от хипотезите и отчетено в резултатите. Въпросът за отнасяне на равнищата и на феномена на Пиаже също не е описан като методика и като начин на обработване на качествените данни, което предполага експертна оценка. Посочено е единствено, че схемата на Пиаже е формализирана с въвеждане на четири равнища, описващи нравствените съждения на детето.

Целта не е операционализирана в задачи, които да са обвързани със заложените хипотези.

Посочените задачи са общи към разработването на дисертационен труд, а не изведени спрямо изследването. Като основен метод на изследване е посочен експеримент, а на практика изследването е проведено с помощта на качествени и количествени методи. Самите скали и методики също са без посочен източник и надеждност, както и норми и скали за отговор. Нормите, посочени в табл. 7 не е уточнено адаптираните ли са. В анализа на данните след фиг.11 (както и на други места) се посочва, че с възрастта се променя интерпретацията на мотивацията, която стои зад лъжата. За динамика и/или промяна обикновено се говори при лонгитюдно изследване или при срезово изследване на съпоставими групи. Въпросът е безспорно важен, но с това уточнение.

Стойностите на цифрите е прието да се представят закръглени до втория знак и с използване на точка, а не на запетая. Приложенията не са информативни и нямат заглавия. Забележките са с цел подобряване на работата, особено при евентуално планиране на публикуването ѝ.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Ирина Викторовна Емельянова има изследователска и приложна стойност. Спазени са всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за прилагането му **и предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват ЗА** присъждане на образователната и научна степен „доктор” на Ирина Викторовна Емельянова, докторант на самостоятелна подготовка към катедра „Психология”, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология”.

13.09.2020 г.
София

Изготвил становището: .....
/доц. Маргарита Бакрачева/ .....